

smatramo za nekaj enotnega, a Prešeren bi jo bil še postavil. Priznati je treba, da gre tukaj za slogovno pomanjkljivost, ker je vezalni veznik in na začetku pravzaprav čisto odveč. Če pa smiselno veže stavek s prejšnjim, bi bilo dosledno, da pišemo in z malo, za njim pa vejico.

Kako pa je z razširjenim veznikom pred ko? Tukaj je stava vejice bistveno važna za pomen: Pred ko (= preden; razširjeni veznik!) se je zasvitalo, je zapel ptič. Čisto drug je pomen, če je pred ostal še prislov in je ko prosti veznik: Pred (= poprej, namreč takrat), ko se je zasvitalo, je zapel ptič.

Oglejmo si še druge sestavljene veznike, ki jih navaja SP! Hkrati lahko obravnavamo precej ko, brž ko, vtem ko, potem ko. Jasno je, da gre za prislov, ki se je zlil z veznikom. Prvotni stavek: Pridem brž (namreč takrat), ko bom utegnul je dobil s premikom vejice pomenski odtenek, čeprav skorajda nezaznat: Pridem, brž ko bom utegnul.

Razširjenima veznikoma namesto da, češ da je prvotni adverbialni pomen na meštu, hočeš močno obledel in je zlitje z veznikom razumljivo.

Ne strinjam pa se s SP (pa ga vseeno ubogam), če šteje kaj da, kako da med sestavljene veznike. Naj utemeljim! Stavek: Vprašal sem jo, kako da (=zakaj) poje, ko pa ji je mati bolna, je skrčen iz prvotnega: kako je to, da poje. Ločiti ga moramo od načinovnega: Vprašal sem jo, kako poje, visoko ali nizko (tukaj je da sploh napačen!). Ta razloček bi se po mojem dal močneje poudariti tudi s pisavo: Vprašal sem jo, kako, da poje, ko pa ji je mati bolna.

SLOVNIŠKE IN PRAVOPIISNE DROBTINE

Premik zlogovne meje pri *l*, *l'*, *n*

Starejše slovenske slovnice, še 4. izdaja Breznikove (1934), govorijo o topljenem ali mehkem *lj* in *nj* v slovenščini, ki da sta po izreki enotna, ne dvojna glasova. Ta topljena glasova (*lj*, *nj*) da je treba ločiti od primerov, kjer *lj*, *nj* predstavljata dva samostojna glasova (*l+j*, *n+j*). Ločiti da je treba *lj* v primerih beljak, Celje, kljun, ulj itd. od *l+j* v: s sol-jo, z žival-jo, kobil-ji, povel-je itd., dalje *nj* v besedah vonj, vonjati, konj, konja, sanje, manjši itd. od *n+j* v primerih: z dlan-jo, s stran-jo, Ribničan-je, petelin-ji ipd.

Že Slovenska slovnica za 3. in 4. razred srednjih šol (1940) tega ne loči več, prav tako ne Slovenska slovnica 1947 in Slovenski pravopis 1950. Slovnici se vprašanja topljenega *lj*, *nj* sploh ne dotikata, Slovenski pravopis 1950 pa pravi v § 50, č (O razzlogovanju): »znaka *lj* in *nj* sta enotna, zato ju nikoli ne delimo, tudi tedaj ne, kadar sodi j k obrazilu: po-lje, ko-ljem, vo-lja, zna-nje, ža-njem, pe-te-li-nji, s so-ljó, z ži-va-ljo, z dla-njó, s stra-njo«.

Iz tega se dobro vidi, da gre tu za dva po postanku različna lj in nj, ki sta s o v p a d l a in danes za pisavo predstavljata enoten znak. V § 81 pa pravi SP: «Pisana lj in nj govorimo razločno v obeh sestavnih delih: l j ú b, k ò n j a; na koncu zloga (besede) se drugi del ne izgovori, prvi del pa je bolj izrazito artikuliran, mehek in jasen glas (b ò l', k ò ñ za pisano b o l j, k o n j).» Tukaj se torej edino še za konec besede priznavata nekakšna mehka in jasna l' in ú. V gorenjščini je tudi ta mehko in jasnost že docela izginila. Zato navadno Gorenjci tudi v knjižnem jeziku končni l' in ú izgovarjajo trdo, to se pravi brez sleherne »mehkobe in jasnosti«.

Starejše ljudi, ki so se učili slovenščine še po Breznikovih in starejših slovnica, pa novejšje formulacije motijo in v novejših slovnica, jezikovnih vadnicah ter v SP 1950 zaman iščejo pojasnil o topljenem lj in nj oziroma dvojnem izgovoru teh dveh znakov.

Zakaj smo to razlikovanje opustili? — Prvotna slovenščina je imela tri mehke zvočnike: ř, l', ú (kakor praslovanščina). V poznejšem slovenskem razvoju so imeli deloma vzporeden razvoj, vendar pa drugačnega v začetku, sredini ali na koncu besede. Mehki ř, l', ú imajo v glavnem dve smeri razvoja: otrditev v r, l, n ali razcep v r + j, l + j, n + j, t. j. v svoje prvotne elemente. Ker pa je otrditev vezana predvsem na konec besede ali na lego pred soglasniki, nastane možnost, da ř, l', ú, če pripadajo obrazilu, v edinskem imenovalniku otrde, v vseh ostalih sklonih pa razpadejo v r + j, l + j, n + j. Proti praslovanški in prvotni slovenski obliki se sedaj premakne zlogovna meja:

psl. in prv. slovensko:

cê-sa-řb
go-spo-da-řb
kra-l'b
chř-me-l'b
me-tu-l'b
ko-ńb
př-ńb

cê-sa-řa
go-spo-da-řa
kra-l'a
chř-me-l'a
me-tu-l'a
ko-ńa
př-ńa

današnje slovensko (narečno):

ce-sar
go-spo-dar
kral
hmel
me-tul
kon
pan
ce-sar-ja
go-spo-dar-ja
kral-ja
hmel-ja
me-tul-ja
kon-ja
pan-ja

Otrditev v nomin. sg. upoštevamo v pisavi samo pri r (cesar, gospodar), ker je tukaj že popolna, ne pa še pri l' in ú, ki ju imamo v nekaterih narečjih še ohranjena; zato pišemo nom. sg. kralj, hmelj, metulj, konj, panj. Izgovor pa velja, kakor je določeno v SP 1950, § 81, ne samo za primere, kjer stojijo ř, l', ú v obrazilu, marveč tudi tam, kjer so v začetku ali v sredini besede. V narečjih imajo imenovani psl. glasovi lahko tudi še drugačen razvoj, a za knjižni jezik to ne pride v poštev.

Glede na razcep ř, l', ú v rj, lj, nj je tudi razumljivo, zakaj ne v pisavi ne v izgovoru ne ločimo več med lj v s Celjem in lj v s soljo, dalje med nj v s konjem in nj v s stranjo. V izgovoru sta se izenačila, zato tudi razlikovanje v pisavi pri razlogovanju ni več potrebno.

R. Kolarič

Roler - kotač

Zadnje čase se pogosto sliši za vse vrste motociklov z nizkimi kolesi izraz *roler*, kar se v nemščini piše *Roller*. Spočetka je že kazalo, da bo *lambreta* ali *vespa* postal skupen izraz, saj so prvi taki nizki motocikli prišli k nam iz Italije. Ker sta pa poslednji dve besedi bolj tovarniški znamki, zato ne prideta v poštevek kot skupen izraz. Za skupno ime so v zadregi tudi *Francozi*, *Italijani*, *Srbi* in morda še kateri narod. Navadno si pomagajo z angleškim izrazom *scooter*; ta pomeni naše »kotalke« in zato »kotalk« ne kaže jemati za skupni terminus nizkih motociklov. Slovenci imamo dve možnosti, da ali prevzamemo že na pol mednarodni izraz *scooter* in ga pišemo, kakor *Srbi*, fonetično *skuter* ali pa poiščemo ustrezen domači izraz, ki pa zaradi vsakdanje rabe mora biti kratek. Da ostanemo pomensko blizu *scooterju* in *Rollerju*, je najbolje, da vzamemo izraz *kotač*. Beseda *kotač* pomeni v vzhodnoslovenskih narečjih isto, kar v zahodnoslovenskih *kolo*. Če smo besedi *kolo* razširili pomen tudi na »bicikel«, lahko analogno izraz *kotač* razširimo tudi na nizke motocikle ali skuterje.

R. Kolarič

Znaka *u* in *w* v naših slovnica in v Slovenskem pravopisu 1950

Od 1. izdaje Breznikove Slovenske slovnice, 1916, ki je začela obravnavati tudi izreko glasov knjižne slovenščine, se po slovenskih slovnica in jezikovnih vadnicah pojavljata znaka *u* in *w*. Mnogi jima ne vedo prave glasovne vrednosti ter ju včasih enačijo, včasih ločijo. Ta nejasnost moti zlasti učitelje, ki imajo opravka z gluhonemimi ali slepimi otroki.

Imenovana izdaja Breznikove slovnice loči 1. ustničnozobni *v* (varuh, voda, vino, zvest, svet; vrana, vreti, vroče, črvje ipd.); v opombi pa dostavlja Breznik, da se po Gorenjskem, Primorskem in Koroškem ta *v* govori »ko dvoustnični *v* (*w*)«, česar se je v olikani govoric ogibati;« 2. dvoustnični *v* (*w*) in 3. soglasni *u* (*u*). Drugi in tretji glas je Breznik strnil v 2. točki pravila (§ 30) takole: »Na koncu zlogov, t. j. na koncu besed in v začetku zlogov pred soglasniki (razen *r*) se govori dvoustnični *v* (*w*) ali soglasni *u* (*u*)«.

Ta formulacija je za tistega, ki stvari dobro ne pozna, nekoliko zapeljiva, ker človek sprva misli, da je »dvoustnični *v* (*w*) = soglasni *u* (*u*)«. Sicer je iz nadaljnje razlage in zgledov razvidno, da je Breznik oba glasova natančno ločil, vendar je nejasnost iz pravila bila odločilna, kakor so se mi na to pravilo nekateri sklicevali. Pravila so se dijaki še učili, zgledov pa navadno ne.

Glasova *v* in *w* sta prava spiranta, in sicer v ustničnozobni, *w* pa dvoustnični; *u* je soglasniški *u*, ki ga Breznik dobro razlaga kot »do soglasniške kolikosti okrajšani samoglasnik *u*« (§ 30).

Trojni izgovor *v*-ja poznajo tudi kasnejše izdaje Breznikove Slovenske slovnice, medtem ko pozna Slovenska slovnica za 3. in 4. razr.

srednjih šol (Breznik, Bajec, Kolarič, Rupel, Sovrè, Šolar), Ljubljana 1940, samo ustničnozobni v in dvoustnični ų, oba kot zveneča pripornika (§ 2, t. 5, preglednica). Isto ima Slovenska slovnica uredniškega odbora 1947 (§ 2, t. 2 a, b in 5 v preglednici).

V § 6 »Črka v« pa se tudi govori le o ustničnozobnem priporniku v (pred samoglasniki, pred r in l ter v skupini rvj) in dvoustničnem ų. V izrazu »dvoustnični ų« sta zapopadena dva Breznikova glasova: »dvoustnični w« in »soglasni ų«. Breznik obravnava »dvoustnični w« skupaj z »ustničnozobnim v«. Zato so se tudi neslovničarjem pojmi nekoliko zmešali.

Novi Slovenski pravopis 1950 pravi v § 81, da se pisani v »govori na koncu zloga (besede) kot ų (óųca, pràų, čřų, vřųca); tudi v tujkah (áųto, arhíų); pred samoglasniki in pred r ga izgovarjamo kot ustničnozobni v: víti, védeti, váditi, vès (vəs), vóz; vréti, vráta, vít; prav tako še v skupini rvj (z vrvjo); »pred istozložnim l izreka omahuje med v in ų; pred istozložnim soglasnikom« (izvzet je l) »se v izgovarja ali kot ų ali kot u, kar je odvisno od zveze v govoru; pisano vdán govorimo (wdán ali udán)«.

Tukaj se torej v transkripciji nenadoma zopet pojavi znak za dvoustnični v (w), ki ga v razlagi še ni, kakor ga ne poznajo tudi slovnice od 1940 dalje. Zatorej ne bo odveč določneje ugotoviti izreko: Knjižna slovenščina rabi edinole ustničnozobni v in dvoustnični ų. Glas w poznajo samo narečja.

R. Kolarič

Lojze Zupanc

BELOKRANJSKA BESEDA

Oton Župančič je belokranjskemu jezikovnemu zakladu hvalo dolžan, če je tolikanj obogatil slovenski knjižni jezik. Govorica belokranjskih pripovedk je kratka, jedrnata in jasna. Naj jih pripoveduje pastir, pirnik na svatbi ali ženica na varki mrliča, vedno je tesno povezana z življenjem tistih, med katerimi živi. V njih je ohranjeno besedišče, ki dela naš jezik plastičen in pojoč. Stare besede, ki jih je papirnati jezik odrinil v pozabo, so nam pripovedke znova oživile ter s tem oplodile izraznost sodobnega slovenskega knjižnega jezika.

Pomudimo se ob nekaterih primerkih, za katere nikakor ne moremo trditi, da so v rabi zgolj kot lokalizmi, saj marsikaterega poznajo tudi druga narečja. Zares bi bilo škoda, če bi knjižni jezik zavrgel besede, kakor so n. pr. blago (živina), besnják (jezljivec), betičen (svojejav), bodílj (pljučnica), buliti (mukati), burkljast (neroden), debèr (soteska), dobrícnik (dober človek), drežnjalo (sitnež), imenjak, izrodek, kálanica (poleno), ličiti, locanja, mlamol (prepad), mokrc (deževni veter), kopinka (robida), grocelj (belo proso), škópnjak (snop), škopnjakov ritnik, otep, žito plenja, proso manejo menci ali menčevke, kopača (rovnica), rovača